

Gravearbeider:

Kåre Høgli.

Transport:

Torstein Hårstad v/Jon Inge Sørensen (Muskegg) og Jomar Østbyhaug (snøscooter).

I løpet av byggesaken har vi møtt stor velvilje fra grunneierne i området, Ola S. Aune, Olaus Aune, Anders Aune og Albertine og Alette Aunetrø, når det gjelder endring av tomtegrense, utvidelse av festetid og tillatelse til transport.

Flere opplysninger:

Arsberetninger for 1955, 1958, 1967.

Artikkel i årboka for 1967: Astrid Olsen: «Den nye Ramsjøhytta»

Artikkel i årboka for 1981: Erik Stabell: «Byggearbeidene på Ramsjøhytta»

Artikkel i Fjellvandring nr. 3/1984: Erik Stabell: «Større Ramsjøhytte»

VELKOMMEN TIL RAMSJØHYTTA!

Herdalssletta i Ålen

AV OLE KRIKBAKK

Ole Kirkbakk, pensjonert lærer i Ålen, har studert de gamle ferdselsveiene fra Sverige til Trondheim både i marken og i de skrevne kilder.

I denne artikkelen tar han utgangspunkt i Herdalssletta i Ålen som var rasteplass for kobberkløvjerne fra Ljusnedal Bruk i Härjedalen. Omtrent langs den samme leden kom også pilegrimene på vei til Nidarosdomen.

Gjennom Skårdalsgrenda i Ålen gikk den første kjøreveien fra Røros til Trondheim. Den ble ferdigbygd rundt 1780.

Like ovenfor Skårdalsgrenda i øvre Ålen, nesten på kanten av det dype og stupbratte Råen-gjelet, ligger en liten slette, kalt Herdalssletta. På dette stedet gikk den første kjøreveien fra Røros til Trondheim. Den ble ferdigbygd rundt 1780. Langs denne bukter den gamle pilegrimsveien seg, snart på den ene siden, snart på den andre. Vi kan tydelig se den ligger der som en grøft i terrenget.

Herdalssletta er ikke stor, vel 15 meter i firkant. Den er hevet litt opp fra landskapet omkring mot nordvest og sørøst, mens den mot nordøst og sørvest ligger beskyttet av hauger og bakkeskråninger kledd med bjørk, einer, lyng og gress. Haugene og vegetasjonen der gir ly mot vestavinden som kan blåse sur og kald både vår og høst, og om vinteren mot en isnende sno fra grensefjellene i øst - en sno som får en stakkars menneskekropp til å stivne.

Sletta ligger omtrent 560 m.o.h. og bjørkeskogen rundt har hvite, rette stammer. Men en vandrør skal ikke gå langt oppover i lia før han ser forvridde bjørkekruger som trosser vind og kulde i et klima som i blant kan være temmelig barskt.

Den lune beliggenhet av sletta gjør at man her får en følelse av trygghet. For ca. 200 år siden kanskje ikke bare mot naturelemen-

tene.

Om sommeren er den dekket av et kort, stridt gress som i årenes løp litt etter litt har tetnet til. Det har nemlig ikke alltid vært slik. Her bor folk som kan huske at for vel 50 år siden var sletta flekkvis uten vegetasjon. Årsaken til det var at herjedalingene som hvilte her når de om somrene kløvjet smeltet kobber fra Ljusnedal Bruk ned til Trondheim, av og til mistet litt kobber når de tok av eller lastet kobberet i kløvsalene. Ellers er jordsmonnet her magert. Det er utvasket bleikjord med et rødbrunt lag under - en typisk podsollprofil med et tynt humuslag øverst. Den gir således ikke de beste betingelser for vekst, men likevel...

Sletta er tørr og har en fast jordbunn. Dette sammenholdt med beliggenheten ellers, gjør at den passer ypperlig som rasteplass.

På nordøstsiden av den er det en svak helling til en strimmel av våtmark, og midt i denne renner en bekk. Her er det frodig vegetasjon og godt beiteland. Det er det også på hellingen ned mot kanten av gjelet.

Lettet for en tung bær har kløvhestene så ruslet rundt her på saftig beite og slukket tørsten i en sildrende bekk. Ferden over fjellet fra Sulus ved Aursundet har tatt på, men her får de en velfortjent hvil, mens mennene slapper av ved bålet.

Pilegrimsveien

I den første tid da kobbertransporten fra Ljusnedal foregikk i 70-80 år framover, var det bare en gård i nærheten, og det var Skårdal, gnr. 59, bnr. 1.

Den gamle pilegrimsveien krysser Herdalssletta like ved, og det samme gjør den første kjøreveien. Sørøst for sletta deler kløvveien seg i to. Den ene grenen tar av mot øst. Like ved gården Slettrøstet kan vi tydelig se den i skråningen overfor Engan-Nesvoldveien. Herfra fortsetter den over Våttåsen, så innover Litjmolindalen og videre på nordsiden av Aursunden til Brekken og frem til Funäsdalen. Her løper den sammen med Stora Rambovägen i nærheten av Tännas. I området er det også «overgang» til Herrdal-Norgesvägen hvis hovedled gikk gjennom Skardørene.

I århundrede etter at Olav Haraldson ble lyst hellig, var det om somrene store skarer av pilegrimer som valfartet til Trondheim. Denne strømmen av mennesker på vandring varte nesten helt frem til

i første halvdel av det 16. århundre. Pilegrimsstrømmen gjennom Brekken og Gauldalen var ikke av de største, men har likevel satt sine spor.

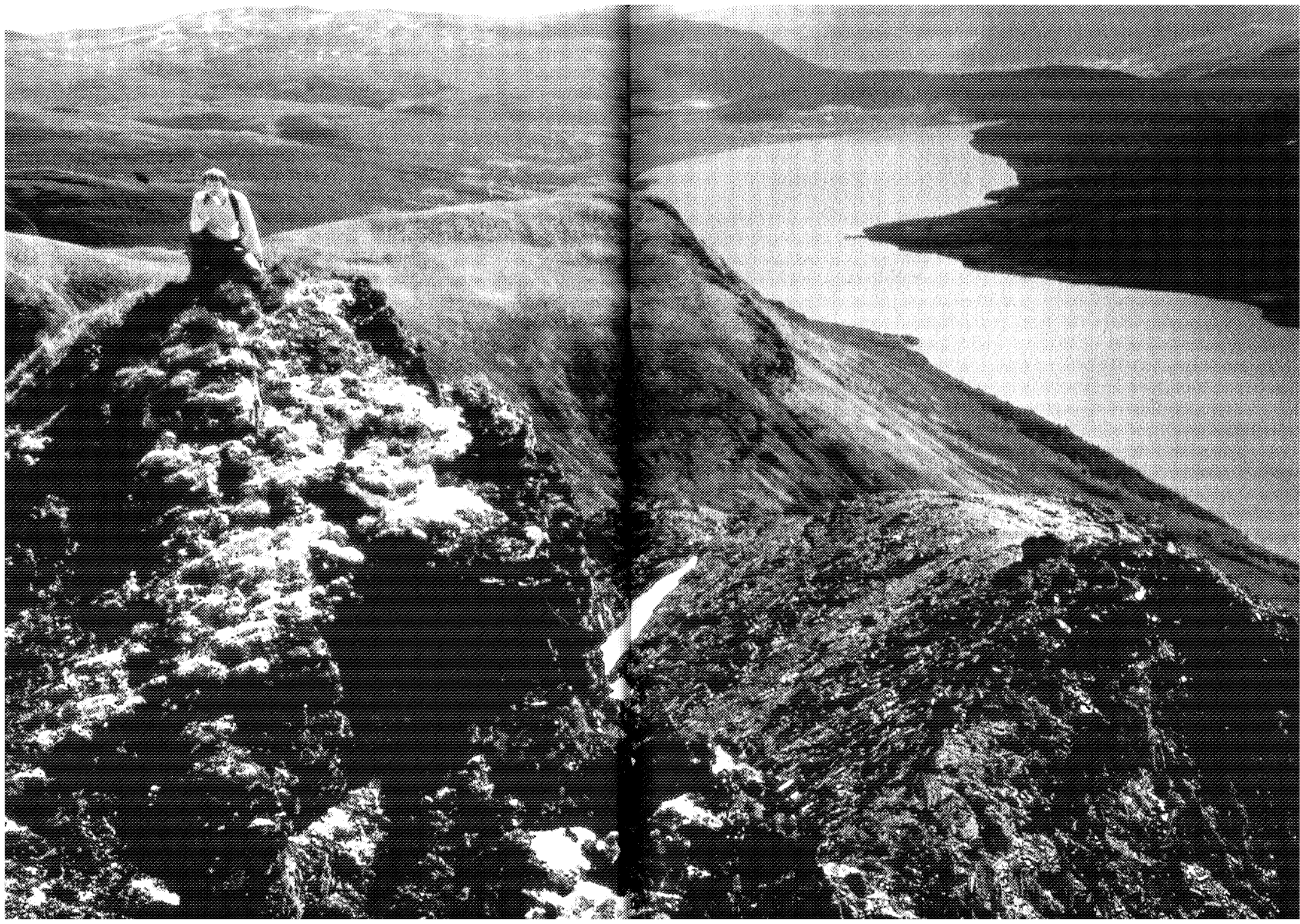
Ljusnedal Bruk

Ljusnedal Bruk produserte det kobberet som ble transportert over Herdalssletta i Ålen. Denne trafikken startet i 1687. Tre år tidligere hadde sammen Jonas Torkilsson Mittifjell på samme underbare vis som Hans Olsen Aasen 40 år tidligere, funnet malm i nærheten av Ramundberget. Funnet vekte store forhåpninger i Kungliga Bergskollegium, især fordi man av kobberet kunne prege datidens gangbare mynt i Sverige, nemlig kopperdaleren. Men også eksporten til utlandet var den gang av stor betydning. Man var inne i en urolig og hard tid for Norden med alle krigene som lå som en mare over folkene i de fire nordiske land.

I 1686 ga kong Carl XI tillatelse til å starte med bergverksdrift i Härjedalen og smeltehytta i Ljusnedal ble bygd. Det ferdigsmeltede metallet ble i de første årene kjørt med hest og slede åtte mil ned til Sveg, hvor nye førselsbønder tok over og fraktet lasten den lange veien helt frem til Söderhamn - en strekning på over 32 mil. Her ble den omlastet og transportert med båt til Stockholm. På tilbaketuren hadde de med seg matvarer og andre nødvendighetsartikler, som folkene ved Bruket trengte i sitt daglige liv ved siden av hjelpemidler til hytte- og gruve-drift.

Denne transporten var lang og besværlig, og varene ble dyre. Returlasten kom ikke alltid frem heller, og det hendte at det ble mangel på mat, og barkebrødet måtte i blant erstatte kornbrødet. Man anså det derfor å være en fordel om man kunne eksportere kobberet over norsk territorium og omsette det i Trondheim eller bruke Trondheim som utskipingshavn. Avstanden til denne byen var flere mil kortere enn til Söderhamn og Stockholm og dertil slapp de omlasting underveis.

Svenskenes tanker om dette kommer bl.a. frem i bergmester Burmanns beretninger noen tiår senere da Bruket hadde gått over fra kobber- til jernproduksjon: «Til järnafsätningens befodran på Norrige, hvarvid svårighet varit i anseende til Danska Regjeringens

färbud såsom och til Brukets förseende med nödiga forlagsvarer, hvilka på denne aflegsna ort altid måste ifrån Norrige hemtas...» Han skriver videre at ved siden av eksport over Trondheim, ville Bruket uten sammenligning tjene mer ved fritt salg i Norge. Han påstår også at til tross for forbudet vil det likevel her og der finnes avtakere.

Ja, Ljusnedal lå fjernt fra Stockholm, en utkant uten kjørevei. Den begynte først nede i Sveg. Uten å ta munnen for full, kan man si at de eneste veier stedet hadde på denne tiden var kløvjestier, deriblant Herrdal- Norgesveien som gikk gjennom dalen. Det gikk også en gammel pilegrimsvei vestover til Norge. Denne står ikke inntegnet på kartet over de pilegrimsveier som svensken Olof Jansson utarbeidet i 1930, men samme år skrev lærer Olof Jansson i Funäsdalen en lengre artikkel om «Pilegrimslederna genom Härjedalen».

I denne artikkelen nevner han veien fra Ljusnedal og vestover i det han siterer det Olof Loo i Ljusnedal berettet: «... där vägen från Långå till Hedningsgärdet en halv mil nordväst om Ljusnedal, går över Röån strax öster om Rösjöarna i Lillfjället och där samme väg passerat Tävån, hava dessa ställan burit namnet Allmundvägen. Men denna väg har nog gått ned till Ljusnedal och fortsatt över Funnäsdalen och Tännaldalen til Røros...»

Trolig har en gren av denne tatt av mot nordvest og gått gjennom Brekken, langs nordøstsiden av Aursunden, gjennom Litjmolingdalen og ned til Skårdal i Ålen. Langs denne veien finnes plasser med navn fra pilegrimsferdene som Korsbacken ved foten av Funnedsalberget og «bortmä korse» i Tännaldalen. Ved nordenden av Aursunden finner vi gårdsnavnet Sulu. Ordet kommer av gammelnorsk Saluhus – herberge. Det finnes eksempler på at bonden på et slikt sted hadde slik gård av kongen for å gi ferdafolk, deriblant pilegrimer, oppvarmet rom og mat uten betaling. Da det ble aktuelt med kløvjing av kobber vestover til Norge, var det naturlig å bruke den gamle pilegrimsveien der det lå til rette for det. På vinterføre med hest og slede fulgte man ikke slavisk kløvestiene, men kjørte etter sjøer og elver der det passet.

Svensken Alfred Jansson har i sin bok «Ljusnedals Bruks Krönika» tatt med et par notiser om salg av dette metallet til Norge. Han nevner at i 1708 solgte kasserer Höökårets kobberproduksjon til Norge og at da nordmannen Andreas Floor (født i Røros) i sin tid skulle overta driften av Bruket, forbeholdt han seg å få omsette

kobberet tollfritt i Norge. Han fikk også privilegiebrev som ga ham ni års skattefrihet på kobbertilvirkningen.

I Trondheim tollarkiv står det i tollboka for 1706 under 8. april: «Blev veyet for Hendrich Hornemand som er indført fra Sverige ved Olle Sifuersens kaaber 22 skpd. 14 lipd. 10 pd (ca. 3450 kg). I juni samme året utførte Hornemann kobber til Flensburg og Kertemünde som begge dengang var danske byer.

Man kan forundre seg over at det foregikk leveranser av nyttige metaller til land som man så ofte og så lenge hadde vært i krig med. Men folkene på hver side av grensen var i det store og hele kanskje ikke så fiendtlig innstilt overfor hverandre, selv om begge parter gjensidig fryktet angrep av nabolandets soldater. I år 1711 kom det f.eks. norske soldater til Ljusnedal, og inspektør Nils Phallen måtte sette mot i arbeiderne og dermed få dem til å bli ved smeltehytta og verne om den.

Ellers synes det klart at den vanskelige økonomiske stilling i landet, og de elendige levevilkårene for menneskene i dette området med harde klimatiske forhold, gjorde at de bestemmende, enten de ville eller ikke, tillot et handelssamkvem grannelanda imellom. For Ljusnedal var en utkant i dette mektigste landet i Norden. Sognet var høyt beliggende, og deler av det tøyde seg opp mot nakne fjell med nesten arktisk klima.

Videre gikk det nesten 100 år fra freden i Brømsebro 1645 da Härjedalen ble avstått til Sverige og frem til 1741 da de nye grensene endelig ble fastlagt. Disse områdene fortsatte da også å sende tingmenn til Frostatinget i flere år fremover etter 1645. En finner også eksempel på at til tross for krigshandlinger med herjing og brenning, så ble det vist respekt for de enkelte lands rettigheter i tvilstilfelle. Det heter således at da det var mangel på malm til smeltehytta i Ljusnedal og man forsøkte drift i nye gruver at: «... Dahlwåls gruva på gränsen till Norge, att den ej rörts emedan osäkert är, hvem som blifv ägare däraf...»

Den økende grensehandel som man nå fikk som en følge av Bruksvirksomheten, førte til at landshøvdingen opprettet en grensetollstasjon ved Funnedsdalen i 1697. Tollinntektene av denne handelen var sikkert kjærkommen i en slunken statskasse. Dessuten fikk de herved en viss kontroll med handelsvirksomheten. Interessentene ved Bruket var på sin side i mot tollstasjonen fordi de fryktet at den ville

hindre grensehandelen. Ljusnedals Bruk var nemlig ikke noen lukrativ forretning. Tvert om, den hadde til stadighet store underskudd i driften og det skiftet eiere flere ganger.

Førselsbøndenes

syn på opprettelsen av tollstasjonen var stort sett sammenfallende med partisipantenes. Fritt salg over grensen skapte økt aktivitet enten det gjaldt handel med de nære grenseområder eller eksporthandelen, som medførte transport av kobber til Trondheim. I Ålen og spesielt i grendene Skårdal og Vongraven, har den muntlige tradisjonen visst å berette om de svenske kobberkløvjerne. Her holdt de fortellingene om svenskene levende helt inn i vårt århundre. Siden har de etter hvert blitt glemt. I dag husker man ikke annet enn at denne ferdselen har foregått. Folk er ikke lenger i stand til å referere til spesielle hendelser fra den tiden.

Likevel kan man slå fast som sikkert når en sammenholder den muntlige tradisjon med de skrevne kilder at det har foregått en transport av dette metallet gjennom vår bygd og fram til Trondheim. Videre synes det klart at denne transporten har funnet sted både sommer og vinter.

Med hest og slede kunne de på vinterføre få med seg langt tyngre lass enn på en kløvsal. Selvsagt kunne man ikke dengang frakte så store lass på en slede som i vår tid, dels og mest fordi hestene som de brukte dengang hadde en mindre kroppsbygning enn nåtidens. Dette kommer klart fram når vi sammenligner gammelt seletøy med det vi har nå.

Førselsbøndene møtte mange hindringer fra naturens side. Om vinteren gjaldt det å komme «tørrskodd» forbi råker, fosser og stryk på elvene, over stubber og sener i skoglende og ellers opp og ned bratte bakker. Førefall kunne inntreffe når de kom ned i låglende nederst i Gauldalen. Da var det aktuelt å leie vogner for å komme videre. Det samme gjaldt kløvjerne når de nådde kjørevei.

Sommertransporten møtte også sine hindringer. En kan nevne myrer og fossende elver. Sønnenfor Våttåsen innenfor Skårdal er det f.eks. et myrhull som kalles Hesteskodikja. Her sank hestene dypt ned og bena sugde seg så fast at de kunne miste sko når de slet seg opp igjen.

Selv om Herdalssletta fra naturens side var et høvelig sted å hvile

Øst for Vektarhaugene, Tydal

(SVEIN LOENG)

på, så er det kanskje ikke godt nok grunnlag for å påstå at den var rasteplass for de svenske førselsbøndene. Man har forsøkt å undersøke dette nærmere. Ved å hente jordprøver fra sletta og området rundt den, og foreta kjemiske analyser av disse, har en påvist større innhold av kobber på selve sletta enn rundt den. Med metalldetektor har man funnet smeltede kobberklumper, hesteskosøm, messingknapper og jernspenner. Av dette sammen med det øvrige, tør man påstå at her har herjedalingene tatt en velfortjent hvil etter turen over fjellet. Kløvsalen var heller ikke tom på hjemveien fra Trondheim. I den lå korn, salt, sild og fisk, varer som de sårt trengte i sitt daglige liv.

Så lenge det fantes bare en gård i Skårdal, er det rimelig å tro at denne ofte fikk besøk av kobberkløvjerne fra Ljusnedal. De kunne ha behov for levnetsmidler av forskjellig slag. Kanskje de også trengte hjelp til å utbedre skader på seletøy og kløvsal, og etterse

Hjalmar Olsen og Dindalshytta

Av ROLF NERHOEL

Det var Hjalmar Olsen som bygde opp og etterhvert drev Dindalshytta som turisthytte fra 1934 til slutten av 50-tallet. Ved sin død i 1961 hadde Hjalmar testamentert hytta til Trondhjems Turistforening som har drevet den siden.

Hjalmar Olsen var født i 1899 og vokste opp hos Ingeborg og Roald Uv på garden Uv på Lønset i Oppdal.

Hjalmar var en allsidig person, og han viste tidlig interesse for natur og friluftsliv. I sin ungdom drev han med fotografering og fremkalte selv både film og bilder. Han var en ivrig samler av originale flasker i alle fasonger. Han samlet også på antikviteter, som på hans tid var lite påaktet og derfor lett å få tak i.

Han var mye rundt på gardene og malte hus, både utvendig og innvendig. Dette var før ferdigmalingen kom i handelen, så malingen måtte blandes etter hvert, og det ble mest brukt linolje og brekkfarver i pulverform. Hjalmar var en mester til å få til de riktige farver.

Hjalmar drev også med dekorasjonsmaling, og det er mange gardar på Lønset som har minner etter hans malerkunst. Særpreget for hans dekorasjoner var at han begynte med en rotstokk, og ut fra den vokste det fram de vakreste fjellblomster som issolieie, fjellvalmue, røsslyng og andre. Slik malte han på veggtepper, flasker, daller, lauper, traug og andre gjenstander.

Det ble imidlertid byggingen av Dindalshytta som ble Hjalmar store livsverk, men han bygde ikke hytte først og fremst for egen del, men for at andre skulle ha et sted å være når de var i Dindalen.

Dindalshytta er blitt til i mange byggetrinn. Det begynte med at Hjalmar i 1934 fikk tak i en gammel slåttebu som han satte opp på et engstykke han fikk fra garden Uv. Siden ble det bygget til, både av

Utsikt mot Storerikvollen og Essandsjøen

(SVARVA OPHEIM)

hestesko etter turen over fjellet, som også kunne slite hardt på utstyret. Ting man fant på Herdalssletta vitner om det.

Måten «gubbene» i Skårdal har fortalt om de svenske førselsbøndene på, gir oss følelse av at de ble vel mottatt, og de fikk den hjelp som gården og folkene der var i stand til å yte. De forstod hverandre utmerket godt, for mange av svenskene talte en dialekt som lå nær opp til deres egen. Ennå i dag treffer man på i hvert fall eldre mennesker i Ljusnedal som i sin daglige tale har ord og setningsdeler, som fullstendig likner på ålbygdialekten i uttale, bøyninger og kasus.

Kilder:

Alfred Jansson: «Ljusnedals Bruks Krönika» Stockholm 1958.
Härjedalens Fornminneforening: En bok om Härjedalen.
Olav Hummelvold: Pilegrimsveiene.
Anders J. Reitan: Ålen.
Dr.phil Jørgen Reitan: Gamle veier og gamle navn i Trøndelag.
Statsarkivet i Trøndelag.
Bygdemuseene i Funäsdalen og Bruksvallarna.
Store Nordiske Konversasjonsleksikon.